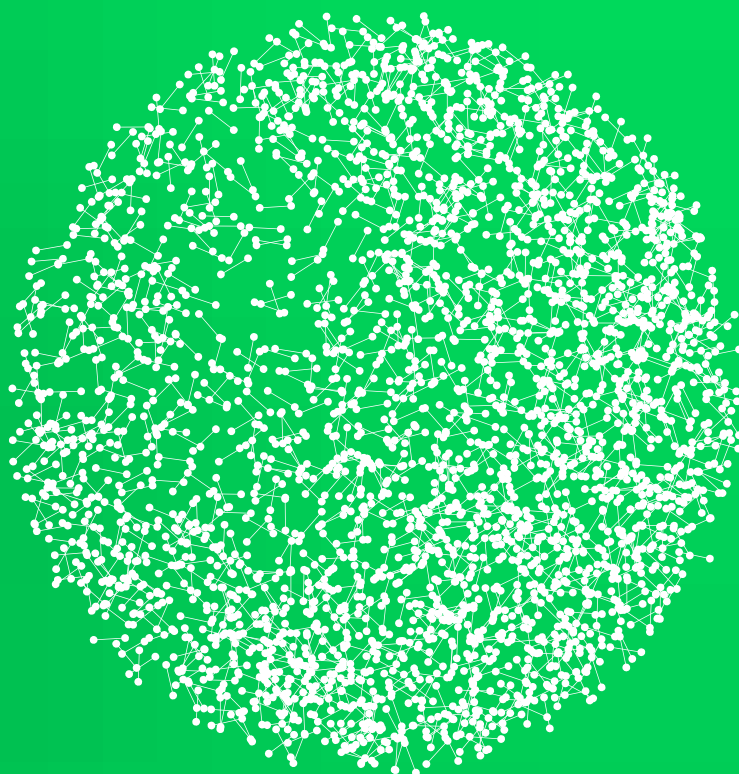

Конференція з української кризи

РЕАГУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗАКЛАДІВ СЕКТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗВІТ КОНФЕРЕНЦІЇ: КОРОТКИЙ ОГЛЯД

**International
Science Council**
The global voice for science

**Kristiania
University
College**

allea | All European
Academies

Конференція відбулася віртуально 15 червня 2022 року з 09:00 до 14:00 за центрально-європейським часом.

Організатор конференції: Міжнародна наукова рада (ISC)

Організаційний комітет: Університетський коледж Крістіанії (Kristiania University College)
Наука для України (Science for Ukraine)
Всі європейські академії (ALLEA)

Технічна підтримка: Консультування з питань конференцій Південна Африка (Conference Consultancy South Africa)

Translation review: Special thanks to Yevheniia Polishchuk, Young Scientists Council at the Ministry of Education and Science in Ukraine; The Vadym Hetman National Economic University, Kyiv, Ukraine.

Цей звіт склали Ерін Б'юссе (старша консультантка ISC), Джоел Бабберс (старший консультант ISC) та Віві Ставру (виконавча секретарка Комітету свободи та відповідальності в науці і старша наукова співробітниця ISC).

DOI: 10.24948/2022.04

ДЖЕРЕЛО: Міжнародна наукова рада (ISC). 2022. *Конференція з української кризи*
Реагування європейських закладів сектору вищої освіти та наукових досліджень.
Париж, Міжнародна наукова рада.

Дизайн: Містер Клінтон [Mr Clinton](#)

Обкладинка: [Freepik.com](#)

ОГЛЯД МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

ОСНОВНІ ДИСКУСІЇ

Конференція з української кризи: Реагування європейських закладів сектору вищої освіти та наукових досліджень, яка відбулася віртуально 15 червня 2022 року, зібрала понад 150 зацікавлених сторін з усієї Європи, включаючи багатьох українців, з метою аналізу допомоги, наданої на сьогодні академічним працівникам, науковцям¹, дослідникам та студентам, які перебувають в небезпеці², є переміщеними особами³ або біженцями⁴ внаслідок війни в Україні, та надання рекомендацій щодо середньо- та довгострокової підтримки, включаючи відновлення секторів вищої освіти та наукових досліджень після конфлікту. На момент проведення конференції минуло майже п'ять місяців з початку війни у лютому 2022 року, внаслідок чого було здійснено насильницьке переміщення мільйонів українців, у тому числі близько 8 мільйонів людей за межі країни⁵, і щонайменше ще 7,7 мільйона внутрішньо переміщених осіб⁶. Хоча очевидно, що гуманітарне реагування переходить від негайної надзвичайної фази до фази затяжної кризи, український уряд закликає звернути увагу на відновлення країни після війни а, також, на розробку програм підтримки, які дозволять людям повернутися, як тільки це стане безпечним, і сприятимуть процвітанню українського сектора вищої освіти та наукових досліджень.

Право на освіту та науку, на користування досягненнями науки і техніки закріплено у статті 27 Загальної декларації прав людини⁷, як і право займатися наукою, накопичувати і передавати знання та вільно об'єднуватись для такої діяльності. На жаль, академічна та наукова свобода піддається нападкам у багатьох місцях, у тому числі й в Україні, що загрожує як окремим науковцям, так і системі в цілому, та закладам вищої освіти та науки, зокрема. Втрати наукової системи

Україна переживає надзвичайну кризу екзистенційного масштабу для своїх громадян, для своєї інфраструктури, включаючи як фізичну, так і людську інфраструктуру освіти та науки. Але це криза має екзистенційні наслідки значно ширшого масштабу. Потенціал глибоких і тривалих геостратегічних розбіжностей, які, можливо, виникли в даний час, щоб мати значний вплив не тільки на геостратегічні питання, а й на найважливіші питання порядку денного глобального співтовариства, включаючи сталий розвиток, є цілком реальним.

Пітер Глюкман, президент ISC

країни завдають руйнівного удару не тільки внутрішнім інвестиціям в розвиток науки, викладанню, науковим дослідженням та довгостроковому зростанню, а й, враховуючи, що сучасна наука є глобальною діяльністю, по світовій мережі науковців та науково-дослідної інфраструктури. Організатори цієї конференції були особливо зацікавлені у збереженні академічного та наукового співробітництва та у вивченні методів відновлення науки після катастроф, зокрема, в такому випадку шляхом створення спільних заходів реагування для відновлення сучасної науки та науково-дослідницької системи в Україні.

Оскільки багато українських академічних працівників, студентів та дослідників шукають безпеки та нових можливостей якомога далі від кризи, доповідачі конференції наголосили на необхідності підтримки українців, які залишилися в межах країни. Багато хто з цих людей або не може покинути країну через певні обмеження, або вирішив залишитися попри численні

труднощі. Існує необхідність надання допомоги для проведення поточних наукових досліджень в Україні. Запропоновані рішення включають фінансову підтримку контрактів на віддалену роботу, технологічне та лабораторне обладнання, доступ до матеріалів та віртуальні можливості для досліджень, викладання та навчання. Гранти на дослідження є конкурсними, і перевага надається

визнаним та видатним особам, а не тим ученим і дослідникам, які не працюють над дослідницькими проектами та не очолюють їх. Необхідно розглянути можливість фінансової підтримки грантів Національного фонду досліджень України, виплату яких було призупинено через перенаправлення коштів на військові потреби: як конкурсних грантів, так і грантів, спрямованих на підтримку роботи персоналу. Деякі проекти могли б розпочати або продовжити своє функціонування, яке неможливо без цього фінансування, що призводить до систематичних невдач.

Безперервність та доступність навчання залишаються складною задачею, особливо для студентів та викладачів, які залишаються у небезпечних регіонах. У безпечніших регіонах доступність може бути ускладнена через пошкоджену інфраструктуру та інтернет-мережу або через обмеженість постачань. Повітряні обстріли, часто кілька разів на день, викликають постійні перебої.

**Високоповажний Сергій Шкарлет,
міністр освіти і науки України**

Багато наявних можливостей підтримки академічних працівників, дослідників і студентів пов'язані з місцем проживання, надаються в країнах, що приймають, і приносять величезну користь тим, хто має до них доступ. Часто для тих, хто має на це право, існують обмеження або ліміти. Організація «Наука для України» (Science for Ukraine) зазначила, що у її базі даних грантів та можливостей для постраждалих дослідників та науковців, гранти на віртуальну мобільність становлять лише невелику частину доступних грантів та можливостей. Збільшення кількості таких грантів дозволило б працювати віддалено, що підвищило б гнучкість, наприклад, дозволило б досліднику залишитися в Україні або перевести свій грант до третьої країни або назад до своєї країни після повернення. Крім того, необхідні надбавки за мобільність для підтримки вчених із сім'ями, які переїжджають до інших країн.

Колективний, централізований та проактивний підхід до надання підтримки, наприклад, створення спеціальної європейської схеми надання стипендій, що включає полегшення доступу до чинних європейських програм фінансування, може стати розв'язанням проблем, з якими стикаються незалежні або урядові установи. Асоціація університетів Європи зазначила, що існує великий потенціал для освітньої співпраці між університетами Європи, який може бути підтриманий європейськими та національними програмами, такими як міжуніверситетські партнерства. Це могло б сприяти прискореному відновленню та вдосконаленню української вищої освіти після війни.

Підтримка окремих російських установ та осіб є спірною темою. Деякі організації, наприклад, Міжнародна наукова рада, вирішили, що, засуджуючи вторгнення в Україну та злочини, важливо створити умови для діалогу та миробудування після війни. Вони виступили за те, що можна й потрібно докладати зусиль для підтримки росіян, які протестують проти війни і можуть зіткнутися зі значним ризиком. Інші особи та організації блокували підтримку таких осіб та організацій або можливість взаємодій з ними.

Управлінню, що реагує на одну гуманітарну кризу за іншою, необхідно мати більш передбачувану та надійну відповідь на потреби секторів вищої освіти та науки в надзвичайних умовах. Нам потрібно винести уроки з недавнього досвіду України та Афганістану.

**Манал Стулгайтис,
експерт з освіти біженців та додаткових шляхів,
Управління ООН у справах біженців**

Однак було досягнуто колективної згоди про важливе значення науки, досліджень та вищої освіти та необхідність їх захисту й збереження під час кризи. Швидкий доступ до якісної вищої освіти та науково-дослідницької діяльності після руйнувань та переміщень має вирішальне значення для підтримки стабільності, а також для зміцнення стійкості країни до майбутніх потрясінь. Необхідно

мати стійкіші структури, здатні справлятися з кризами, подібними до української, що сприятиме кращій підготовці глобальних заходів реагування у майбутньому.

Наукове співробітництво та наука поза національними кордонами потребують інвестицій та зусиль. Співпраця має власну ціну, яку фінансисти часто не хочуть визнавати. Але вона має переваги – вона формує стійкість. Там, де є співпраця, студенти, стипендіати та науковці можуть знайти тимчасовий притулок. При поверненні вони можуть забрати обладнання та реагенти. Вони привезуть ідеї та залучити нових колег. Це може пришвидшити відновлення. Наукове співробітництво поза кордонами має розглядатися всіма країнами як найважливіша стратегічна потреба.

Пітер Глюкман, президент ISC

КОЛЕКТИВНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекомендації в першу чергу стосуються політики високого рівня, спрямованої на уряди країн, багатосторонні організації, глобальну наукову екосистему міжнародних наукових організацій та систем, спілок та асоціацій з окремих дисциплін і університетів. Запропоновані дії щодо реалізації кожної рекомендації докладно викладені у звіті конференції.

Було запропоновано сім рекомендацій щодо підтримки академічних працівників, дослідників, студентів і систем вищої освіти та науки, які постраждали від конфліктів та катастроф.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Уряди, спільнота вищої освіти та науково-дослідницька спільнота повинні працювати разом з метою виконання своїх національних зобов'язань щодо визнання та підтримки права на освіту та науку у своїй країні.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Уряди країн вже підписали міжнародні акти і документи та взяли на себе зобов'язання щодо їх виконання, проте необхідні подальші дії для забезпечення їх реалізації у своїх країнах. Як мінімум, особливу увагу під час консультацій з відповідними зацікавленими сторонами урядам країн слід приділяти виконанню своїх зобов'язань шляхом:

- визнання фундаментального права на науку та освіту, включаючи право на доступ до якісної вищої освіти, на участь у науковому прогресі та його практичному застосуванні і на користування його плодами;
- впровадження управлінських, програмних та фінансових механізмів для захисту персоналу, систем та інфраструктури вищої освіти та науки під час антропогенних катастроф та війни, а також для забезпечення можливості відновлення та реконструкції. Уряди країн мають бути здатні швидко розширити масштаби цих механізмів, якщо в їх країні виникне надзвичайна ситуація, з чітко визначеними контактними пунктами та лініями звітності перед відповідальними міністерствами.

МІЖНАРОДНА СОЛІДАРНІСТЬ

Уряди, спільнота вищої освіти та науково-дослідницька спільнота повинні працювати разом з метою виконання своїх зобов'язань щодо сприяння співпраці вчених та дослідників, які перебувають в небезпеці, є переміщеними особами або біженцями, у їх рідній країні або, за необхідності, у третій країні.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Урядам країн необхідно терміново виконати свої зобов'язання за статтею 27 Загальної декларації прав людини та статтею 15 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права та нести відповідальність відповідно до цих договорів. Ці зобов'язання, прийняті на високому рівні, безпосередньо передбачають фінансування та підтримку поза міжнародними кордонами та глобальні заходи реагування для підтримки країн, які постраждали від кризи або конфлікту. Заходи щодо виконання цих зобов'язань вимагатимуть фінансування та запровадження політики, спрямованої на підтримку функціонування наявних освітніх та дослідницьких систем, а також надання механізмів підтримки вчених і дослідників та їх захисту, незалежно від їхнього статусу переміщеної особи та місцеперебування внаслідок кризи. Вони повинні включати постійні структури, бюджетні статті та політику для підтримки систем вищої освіти та наукових досліджень через кордони як на тимчасовій, так і на довгостроковій основі.

ВІДКРИТІСТЬ

Міжнародна науково-дослідницька спільнота має надати постраждалим від конфліктів науковим системам засоби для відновлення, повністю прийнявши рекомендацію Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) щодо відкритої науки.

ОБҐРУНТУВАННЯ

«Відкрита наука»⁸ є демократизацією науки і у взаємозалежному науковому світі, має вирішальне значення для надання нестабільним або постраждалим від конфліктів країнам можливості відновити або розвинути свої системи вищої освіти та наукових досліджень, оскільки участь у нинішній «закритій» науковій моделі потребує непомірно високих витрат. Таким же чином, відкрита наука необхідна для того, щоб переміщені вчені та дослідники могли отримати доступ до освітніх та дослідних ресурсів та продовжити свою роботу.

ПРИЙНЯТТЯ

Усі зацікавлені сторони повинні забезпечити прийняття осіб до програм та можливостей, щоб уникнути виключення конкретних груп учених та дослідників, які перебувають в небезпеці, є переміщеними особами або біженцями на підставі таких характеристик, як мова, сімейний стан, стать, інвалідність, культурне походження та психосоціальний добробут.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Не існує універсального підходу, який міг би забезпечити адекватне реагування. Натомість програми та можливості повинні мати «призму прийняття», яка дозволяє враховувати специфічні потреби різних груп учасників при плануванні та розробці заходів підтримки. Тут мається на увазі необхідність більш комплексної та інтегрованої допомоги для задоволення психологічних, соціальних, фінансових, фізичних та професійних потреб і добробуту окремих осіб та їх сімей.

МОБІЛЬНІСТЬ

Зацікавлені сторони повинні працювати разом з метою створення глобальних механізмів та координаційних структур, які сприятимуть безпечній академічній та науковій мобільності, щоб не втратити потенціал учених та дослідників, які є переміщеними особами або біженцями.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Кризи складні за своєю природою і потребують колективних рішень гуманітарної спільноти, спільноти вищої освіти та науково-дослідницької спільноти, а також партнерства з донорами/фінансуючими організаціями, політиками та громадянським суспільством. Мобільність є найважливішим компонентом, який дозволяє людським рушійним силам систем вищої освіти та науки виживати та процвітати під час кризи, щоб після її завершення вони могли стимулювати відновлення, проте такій мобільності часто перешкоджають нескоординовані або недостатні політичні заходи. Об'єднання узгодженим чином цінного досвіду, знань та ресурсів дозволить підвищити ефективність, скоротити дублювання зусиль та закласти основу для структур та механізмів, які можна залучити для пришвидшення реагування на майбутні кризи.

ГНУЧКІСТЬ

Усі зацікавлені сторони повинні враховувати мінливі потреби академічних працівників, дослідників і студентів, розробляючи гнучкіші моделі програм та фінансування, здатні змінювати місцеперебування та допускати як дистанційну, так і очну участь.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Фінансування та програми з надання віртуальної підтримки особам, які постраждали від криз, – це новий запит, який виник після кризи в Україні. Він розв'язує такі питання, як обмеження на поїздки та безперервність роботи, але ставить під сумнів традиційну структуру програм. Для реагування на запит щодо віртуальної підтримки потрібні подальші дослідження та роз'яснювальна робота. Крім того, як і раніше, наголошується на необхідності більш комплексної та інтегрованої допомоги для задоволення психологічних, соціальних, фінансових, фізичних та професійних потреб та добробуту окремих осіб та їх сімей.

ПРОГНОЗУВАННЯ

Зацікавлені сторони повинні працювати разом з метою розробки стійких шаблонів усередині та між національними системами науки, вищої освіти та досліджень, які дозволяють застосовувати більш передбачуваний та ефективний підхід до етапів готовності, реагування та відновлення після конфлікту або катастрофи.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Кризи й далі відбуватимуться по всьому світові внаслідок чи то конфліктів, чи то змін клімату, чи то інших катастроф. Необхідно розглянути питання, як зробити так, щоб готовність організацій та міжнародних органів до таких криз, реагування на них та відновлювання після них стали ефективнішими. У той час, як на початку надзвичайної ситуації необхідно зосередитись на невідкладних потребах з порятунку життя, також важливо пам'ятати про довгострокові цілі та використовувати накопичений досвід. Багатосторонні наукові організації мають добрі можливості для стимулювання між партнерського накопичення досвіду та розробки шаблонів.

ЗАКЛИК ДО ДІЇ

Всім зацікавленим сторонам рекомендується якомога ширше поділитися висновки цього звіту та розглянути питання щодо кроків, які можна зробити для реалізації рекомендацій, що містяться в ньому, особливо тим суб'єктам, які відповідають за розробку програм чи політики в контексті України, а також в інших країнах та регіонах, що постраждали від війни та конфлікту.

Окрім опублікування результатів конференції у цьому звіті співорганізатори поширюватимуть рекомендації через статті у ЗМІ та участь у відповідних заходах. Співорганізатори працюватимуть зі своїми членами та мережами, виступаючи за виконання вищезазначених рекомендацій, у тому числі в рамках ширшої дослідницької ініціативи щодо ефективності поточного політичного шаблона вжиття заходів у разі конфліктів та катастроф у глобальному науковому секторі.

Співголови ISC та ALLEA також зберуть Робочу групу по Україні – платформу для українських та міжнародних зацікавлених сторін у науковому секторі – для вивчення можливостей подальшої взаємодії. Зокрема, розглядатиметься планування наступної конференції на початку 2023 року, щоб знову звернути увагу на ці рекомендації й отримати нове уявлення про ситуацію, що відбувається в Україні. Всім зацікавленим сторонам рекомендується зв'язатися із співорганізаторами з метою розподілу зобов'язань, ідей, питань або підтримки, необхідних для забезпечення максимального впливу результатів звіту на зацікавлені сторони в контексті України.

Повний звіт можна завантажити тут: <https://council.science/publications/ukraine-crisis-responses-from-european-higher-education-research/>

1. Якщо не вказано конкретно, то науковці в цьому звіті включені в ширшу категорію «дослідники». Опираючись на дані Міжнародної наукової ради (ISC), можна дати наступне визначення науки: «ISC широко тлумачить термін «наука» в усій різноманітності, який поширюється як на колективний інститут з широким спектром традицій і цінностей, так і на науковців як спільноту... Слово «наука» використовується для позначення системних організацій знань, які можна раціонально пояснювати та впевнено застосовувати. Туди входять природничі (включаючи фізичні, математичні та біологічні) та суспільні (включаючи поведінкові та економічні) науки. Відомо, що в англійській мові немає конкретного слова чи фрази (хоча вони є і в інших мовах), які б адекватно описували цю спільноту знань. Сподіваємось, що це умовне позначення буде прийнято у тому сенсі, в якому воно передбачається». (ISC, 2021)
2. Нижче наведено розглянуті категорії ризику, які включають тих, хто живе в зоні бойових дій або перебуває у ситуації затяжної кризи; включені визначення із мережі Scholars at Risk (як зазначає Inspireurope, 2020).
 - «Ризик, пов'язаний з тим, що зміст роботи, досліджень або викладання вченого сприймається як загрозовий з боку влади чи інших груп. Коли розробка ідей, обмін інформацією та вираження нових думок вважаються загрозовими, окремі вчені/дослідники є особливо вразливими». (Inspireurope, 2020, с. 9)
 - «Ризик через статус особи як науковця або дослідника. Оскільки дослідники часто здійснюють міжнародні поїздки та мають міжнародні зв'язки, це надає їм певну професійну репутацію та популярність. Це може означати, що нападки на одного такого видатного вченого є ефективним засобом передачі сигналу іншим, швидко створюючи ефект охолодження». (Inspireurope, 2020, с. 9)
 - «Ризик у результаті мирного здійснення ними основних прав людини, зокрема права на свободу вираження думок та свободу об'єднань». (Inspireurope, 2020, с. 9)
 - Ризик дискримінації або переслідування за ознакою етнічної приналежності, релігії, сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності.
 - Ризик стихійних лих, що ведуть до гуманітарної катастрофи.

3. Термін «переміщена особа» за визначенням Верховного комісара ООН у справах біженців (Генеральна Асамблея ООН, 1946) «застосовується до осіб, які в результаті дій влади режимів були вислані з країни свого громадянства або колишнього звичайного місця проживання, або були змушені покинути їх, як, наприклад, особи, які були примушені до примусової праці або вислані з расових, релігійних чи політичних міркувань».
4. Згідно з Конвенцією про статус біженців 1951 року (УВКБ ООН, 2010), біженець означає особу, яка «через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань».
5. УВКПЛ. Регіональне бюро у Європі. Оперативне оновлення ситуації в Україні #17, 17 Червеня 2022. <https://reliefweb.int/attachments/9334a85a-f2a7-4906-8521-ef7a9220922c/Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2017%2017%2006%202022.pdf>
6. УВКПЛ ООН, 2022.
7. ООН, 1948.
8. «Найважливішими атрибутами відкритої науки є: відкритий доступ до наукової документації та наукових даних; доступ до цифрових інфраструктур, що забезпечують широку взаємодію та комунікацію; відкрита взаємодія між науковцями та іншими громадськими діячами». (ISC, 2020)

**International
Science Council**

The global voice for science

www.council.science